

ТЕМАТА ЗА ВОЛЖКА БЪЛГАРИЯ – ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВО ПРЕД СЪВРЕМЕННАТА БЪЛГАРСКА МЕДИЕВИСТИКА

Георги Владимиров

Георги Вл. Владимиров – Доктор по история, магистър по теория и история на културата. Автор на 6 монографии – „Казанското ханство – история, икономика, култура“ (2005), „Дунавска България и Волжка България – формиране и промяна на културните модели /VII-XI в./“ (2005), „Волжка България и Казанското ханство: строително изкуство и архитектура“ (2006), „Волжка България и Казанското ханство в географските карти на Средновековието и Новото време“ (2007); „Другата България на Волга: изгубената цивилизация“ (2009), „Волжка България и Казанското ханство: предания и легенди на народите по Средна Волга“ (2011) – както и на над 80 научни статии, студии и изследвания по проблеми на средновековната история и култура. Утвърден специалист по история и култура на българите по Средна Волга през средновековието.

В последните години историята на Волжка България като част от средновековното българско минало се ползва с особен, дори невралгичен в определени свои проявления, интерес. Причините са комплексни – от чисто познавателни до користо-комерсиални. На друго място анализирахме присъствието и степента на разработеност на волжкобългарската тема в родната историография от 1878 г. до началото на 90-те години на XX в. Ще повторим само заключенията от изследването – до началото на прехода темата за Волжка България има статут на екзотична средновековна реалност, далеч от съзнателните научни търсения на родните проучватели [Владимиров 2007а, 3-15].

Малкият брой истински проблематизиращи текстове (главно в сферата на етнографията) имат приносен характер, но са фрагментарни и недостатъчни за формирането на пълна, научно аргументирана представа за Волжка България и нейния исторически път в българските научни среди и сред широката общественост.

В последните двадесет години картината не бе коригирана съществено, макар индикаторите на промяна да са налице – появили се първите издържани от академична гледна точка изследвания за Волжка България. Става дума за една обзорна разработка на Р. Рашев [Рашев 2001, 166-172], сравнително изчерпателното представяне на Волжка България в том I на „История на българите“, дело на Цв. Степанов [Степанов 2003, 81-90] (волжкобългарската проблематика присъства и в други комплексни проучвания на Степанов), опитите на автора на настоящия текст да „глобализира говоренето“ по темата [Владимиров 2005; Владимиров 2007; Владимиров 2009; Владимиров 2011 и др.], както и надеждно-приносните изяви на перспективните млади специалисти И. Мечков [Мечков 2007, 213-229; Мечков 2010, 101-122; Мечков 2010а, 108-115] и Б. Живков [Живков 2010]. Като цяло обаче историята и културата на Волжка България продължиха да бъдат маргинални за академичната медиевистика и поле за активен номадизъм на нововъзникналата „фолк-история“¹, представлявана от различни по образование, подготовка и добросъвестност „творци“ с клинично широк размах на изява – от литературното чак до виртуалното пространство. Феноменът „блог-история“ тревожно бързо доби популярност и въведе в употреба героично-интригуващи, но съмнителни като достоверност идеи и твърдения. Успешно бяха реанимирани отдавна отречени от науката хипотези като т.нар. „автохтонна теория“ за произхода на българите и „балканския корен на волжките българи“. На родна почва бе привнесен и популярният в Русия фалшификат „Джагфар Тарихи“ с опити за неговото легитимиране дори в научни по своята претенция разработки [Владимиров 2011б].

Липсата на научни ориентири и корективи, непознаването на проблематиката около Волжка България в последните години изкристализира в няколко показателни ситуации. Съобщенията за поредица любопитни археологически открития в Република Татарстан (териториален приемник на някогашна Волжка България) – заснемането от руски спътник на скрит под земята „хански дворец“ на територията на музея-резерват Велики Болгар [Съобщение на ИТАР-ТАСС 2009], намирането при разкопки в същия резерват на златен пръстен „с образ на бог Тангра“ [Кръстева 2009] логично провокираха интерес и у нас. За коментар изненадващо бяха потърсени прочути „енциклопедисти“ – особи с трайно присъствие на малкия екран, журналисти, даже издатели [Откриха сърцето 2009]. Родната аудитория бе уведомена, че синът на владетеля на Старата Велика България кан Кубрат БатБаян „е завършил земния си път в този дворец“ [Събчев 2009], че сградата (която вероятно е от XIV в.) има паралели в градежите в Плиска [Дворецът 2009, с. 22], че образът върху пръстена е на бог Тангра, макар науката да не познава изображение на подобно божество и т.н. [Събчев 2009а; Владимиров 2011а].

¹ Термин, въведен в обръщение от руския историк Д. Володихин. Синоним в български вариант – „чалга-история“.

Изявите на патриотарска самоувереност намериха и други публични форми на изява – в радиопредаване пътешественици (разходили се веднъж до Татарстан) и учители авторитетно заговориха за „Другата България“: как през 922 г. волжките българи се „покръстили“ в мюсюлманската религия, как покореният от русите през 1431 г. град Болгар започнал да се нарича „Булгар ал-Джадид или Нови Болгар“ (по монетни находки отдавна е доказано, че така е наричан град Казан, а не Болгар) [Картографска реконструкция 2011]. Резултатите от подобна несъмнено „възмездна експертиза“ потвърдиха старата максима „първо прочети, после коментирай“ и повдигнаха ред въпроси около морала, скрупулите, измеренията на (не)компетентността в „правенето на модерна наука“.

Сериозно деструктивно влияние върху темата за Волжка България има намесата на т.нар. медийни историци – поликомпетентни лица с школувана словесност и призвание на „пастири на паметта и глашатаи на историческата правда“. Постулираното в телевизионен или радиоэфир „величие“, прокламираната на вестникарските страници сензация се оказаха както упорит, труден за корекция трафарет (опитите за аргументиран отговор/обяснение/опровержение бяха посрещнати с „медийна апатия“ и не им бе дадена гласност), така и бързо смилаема „информационна храна“ за гладната за исторически факти масова публика.

Накратко казано – „продуцирането на авторитети“ с цел моделиране (разбирайте контролиране) на историческата идентичност, дело на лица и нестопански организации от

контингента на „фолк-историята“, поради дефицит на експертна компетентност, все още не успява да постигне значим ефект. Като част от всеобща кампания за манипулиране на представите за миналото в посттоталитарните общества на Източна Европа то представлява тревожен рецидив на практики от недалечна епоха, приоритет на служби със специален статут и функции.

Преодоляването на набелязаните проблеми и негативни тенденции е възможно посредством оползотворяване на академичните перспективи в изучаването на темата за Волжка България.

На първо място – необходима е целенасочена подготовка на комплексни специалисти по тази проблематика и насърчаване на научно издържани проучвания, дипломни работи и дисертации, монографии и т.н.

Второ – съществуващите спорадични, главно личностни контакти между учени от България и Татарстан следва да прераснат в междуинституционални с акцент върху обмена на академични кадри, специализирана литература, участия в теренни изследвания, съвместни научни форуми и т.н.

И трето – темата за Волжка България трябва да намери своето място както в учебниците по история (в рамките поне на една урочна единица), така и в академичните аудитории под формата на спецкурсове или свободноизбираеми дисциплини. Това, от една страна, ще запълни съществуващи информационни празноти в историческото познание, като дефинира ясни критерии за истинност и вкус към качествено четиво по проблеми от широк обществен интерес. От друга – ще даде отпор на настойчивите опити на определени „ментори на идентичността“ да паразитират върху незнанието и умело да подменят факти от миналото с удобни, печеливши, но вредни и неверни идеологеми. Така историята ще съхрани достойнството си на наука, далеч от профанни възгледи, свеждащи я до безсмислен сценарий за холивудски екшън.

ЛИТЕРАТУРА

Владимиров 2005: Г. Владимиров. Дунавска България и Волжка България през VII-XI век. С., 2005.

Владимиров 2007: Г. Владимиров. Волжка България и Казанското ханство в географските карти на Средновековието и Новото време, С., 2007.

Владимиров 2007а: Г. Владимиров. Темата за Волжка България в българската историческа книжнина от Освобождението до 90-те години на XX в. – един проблем с продължение. – Исторически преглед, 2007, № 1-2.

Владимиров 2009: Г. Владимиров. Другата България на Волга: изгубената цивилизация. С., 2009.

Владимиров 2011: Г. Владимиров. Волжка България и Казанското ханство: предания и легенди на народите по Средна Волга. Пловдив, 2011.

Владимиров 2011а: Г. Владимиров. За една археологическа находка от Болгар на Волга: тенгризмът по Средна Волга (VIII-X в.) между историческия мит и историографския трафарет. – Сборник в чест на 80-годишнината на проф. д.и.н. Димитър Овчаров. София, 2011 (под печат).

Владимиров 2011б: Г. Владимиров. Явлението Джагфар Тарихи: за „продуцирането на авторитети“ по темата „Волжка България“ в историографията и извън нея. – Историкии, Т. 5, Шумен, 2011 (под печат).

Дворецът 2009: Дворецът на българските ханове от Волжка България е открит. – БГ БЕН, 04.07.2009, № 14.

Живков 2010: Б. Живков. Хазария през IX и X век. С., 2010.

Картографска реконструкция 2011: Картографска реконструкция на Волжка България – http://bnr.bg/sites/hristobotev/Shows/Knowledge/RadioEncyclopaedia/Pages/110712_Katri_Voljska_Bulgaria.aspx

Кръстева 2009: Цв. Кръстева. Археолози откриха златен хански пръстен в град Болгар. – <http://bnt.bg/bg/news/view/11929>

Мечков 2007: И. Мечков. Разсъждения върху писмените сведения за военно-правния порядък сред волжките българи (в търсене на културно своеобразие и закономерности). – В: Сб. Културологични изследвания: политики на репрезентация. С., 2007;.

Мечков 2010: И. Мечков. Основни данни за историята на ранните волжки българи (средата на VIII – края на X в.) във вид на хронологическа таблица. – Докторантски изследвания по социални и хуманитарни науки. Т. 1, 2010.

Мечков 2010а: И. Мечков. Социална структура на Волжка България (по писмени данни). Проблеми исторической регионалистики. Ч. I, Чебоксары, 2010.

Откриха сърцето 2009: Откриха сърцето на Волжка България. – Стандарт, 25.06.2009, № 5908.

Рашев 2001: Р. Рашев. Волжските българи. – В: Прабългарите и българското ханство на Дунав. С., 2001.

Степанов 2003: Цв. Степанов. Волжка България. – В: История на българите. Т. 1 От древността до края на XVI век. (ред. Г. Бакалов). С., 2003.

Събчев 2009: К. Събчев. Батбаян клонирал България в Сибир. – Стандарт, 26.06.2009, № 5909.

Събчев 2009а: К. Събчев. Богът е без образ (коментар на Ст. Станилов относно находката от Болгар). – Стандарт, 20.07.2009, № 5933.

Съобщение на ИТАР-ТАСС 2009: Съобщение на ИТАР-ТАСС от 23.06.2009, 22.05 ч. – <http://www.itar-tass.com>